

BALIKESİR İLE TÜRKİSTAN’DA DEPREM VE TEVFİK FİKRET’E SİTEM*

Muharrem DAYANÇ
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi , Fen Edebiyat Fakültesi

Cumhuriyet döneminden önce Türk aydınları, İstanbul dışında yaşanan hadiseler/felâketlere çok fazla ilgi göstermemişlerdir. Bu nedenle Tevfik Fikret’in, 1898 yılında Balıkesir’de yaşanan deprem için, “Verin Zavallılara” isimli şiirini yazması ve bu şiirin kamuoyunda büyük bir yankı uyandırması edebiyat tarihimiz açısından önemlidir. Fakat aynı şairin, kendisinden ısrarla istenmesine rağmen, 1910 yılında Türkistan’da vuku bulan deprem için bir şiir yazmaması ve konuya ısrarla duyarsız kalması, bizde, önceki dikkatinin geçici olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER

Tevfik Fikret, Balıkesir ve Türkistan Depremleri, Akçuraoğlu Yusuf Bey, Sırat-ı Müstakim

* II.Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumunda (31 Mayıs-2 Haziran 2000) bildiri olarak sunulmuş, fakat yayınlanmamıştır.

BALIKESİR AND TÜRKİSTAN EARTHQUAKES AND A REPROACH TO TEVFİK FİKRET

Muharrem DAYANÇ
Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Art and Sciences

Turkish intellectuals living before the Republican Period were not much interested in the events and earthquakes out of İstanbul. Therefore, the poem of Tevfik Fikret called “Verin Zavallılara” is quite important for the history of Turkish Literature. Fikret wrote this poem on the 1898 Balıkesir earthquake that roused great repercussions in public opinion. However, the same poet declined the insistent demands to write a poem on the 1510 Turkistan Earthquake. The study concluded that the interest of Fikret in earthquakes was temporary.

KEYWORDS

Tevfik Fikret, the Balıkesir Earthquake, Turkistan Earthquake, Akçuraoglu Yusuf Bey, Sırat-ı Müstakim.

1. GİRİŞ

17 Ağustos 1999 (Gölcük-İzmit-Adapazarı) ve ardından 12 Kasım 1999 (Düzce) depremleri Türk milletini adeta deprem konusuna kilitledi. Peşpeşe gelen bu iki felâket bizi korkutmakla kalmadı, geçmiş acılarımızı bize yeniden hatırlattı. Basında, televizyonda hatta insanlar arasındaki ikili ilişkilerde konuşulan tek konu hâline gelen deprem, rûh dünyamızı da derinden etkiledi. Bu süreçte; Gölcük, İzmit, Adapazarı ve Düzce’de yaşananlar, uzun yıllar hafızalardan çıkmayacak ve unutulamayacak boyuttadır. Bu bölgede yaşayan insanlar, enkaz altında kalanlarla ve artçı depremlerle boğuşurken, Türk medyasının ortak konusu neredeyse “acaba İstanbul’da deprem olacak mı?” idi. O sıcak günlerde, hayatları bir an önce ulaştırılacak yardımlara bağlı olan insanlar varken, kamuoyu gelecekte İstanbul’da olabilecek depremin korkusunu yaşamaktaydı. İstanbul ile herhangi bir kentimizi hiç bir alanda ve hiç bir şekilde mukayese etmek gibi bir niyetimiz olmamakla birlikte, Anadolu’ya ve Anadolu’daki kentlere karşı takınılan bu duyarsız tavrın, özellikle buralarda yaşayan insanları en azından üzdüğünü söyleyebiliriz.

Bu zaman diliminde, bütün bu gelişmeler yeni bir modayı peşinden sürükledi ki, o da depremlerle ilgili yazı, kitap ve program yayınlama furcasıydı.¹ Milletçe birer deprem uzmanı kesildik, ama bu yazı ve programlarda gelecekte deprem olma ihtimalinin düşünüldüğü tek mekân yine İstanbul’du.

1 -**Cogito (Deprem Özel Sayısı)**, Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 20, Güz 1999, 375 s. (Bu dergide deprem oldukça dağınık bir şekilde ele alınmış ve orijinal yazılardan çok alıntılarla incelenmeye çalışılmıştır. Eserin; 11-59. sayfaları “Küçük Deprem Tarihi”ne, 72-160. sayfalar ”Deprem ve Bilim” konusuna, 161-284. sayfalar “Toplumsal Deprem”e, 290-370. sayfalar ise basından derlenen depremlerle ilgili yazılara ayrılmıştır. Dolayısıyla “1898 Balıkesir Depremi” bu dergide kendine yer bulamamıştır.)

-Mehmet Sılay, **Yüzyılın Depremi**, Birey Yay., İst. 1999, 172 s. (İçinde tek bir dipnotun bile bulunmadığı bu kitap, 17 Ağustos depremini yüzyılın en büyük depremi olarak kabul etmekte ve “1898 Balıkesir Depremi”ne değinmemektedir.)

-Seyfettin Sağlam, “Türk Tarihinde Depremler ve Edebiyatımıza Akisleri”, **Türk Yurdu 700. Yılında Osmanlı**, Aralık 1999-Ocak 2000, C. 19-20, Sayı: 148-149, s. 238-245. (Bu dergide de yazar, İstanbul’daki bilinen en eski deprem olan 1509 depreminden başlayıp depremin Osmanlı’daki tarihçesini verdikten sonra, bu depremlerin edebiyatımızdaki akisleri üzerinde durur. Yazısında meşhur 1894 İstanbul depremine ve bu deprem için Tevfik Fikret’in yazdığı “Zelzele” şiirine de yer veren yazar, 1898 Balıkesir depremi ve dolayısıyla bunun için yazılan “Verin Zavallılara” şiirine değinmez.)

Bütün bu bilgilerin ışığında diyebiliriz ki: 17 Ağustos ve 12 Kasım depremlerinden sonra yayınlanan depremlerle ilgili kitap ve dergilerde “Balıkesir Depremi” ve bu depremin edebiyatımızdaki aksi üzerinde hemen hemen hiç durulmamış ve bu bahis meçhul kalmıştır.

Biz bu yazımızda, döneminde bir çok deprem yaşadığı hâlde yalnız iki deprem şiiri yazmış olan Fikret'in, depremin felsefesini yaptığı "Zelzele"² şiirini bir yana bırakarak, Balıkesir'deki büyük depremi anlatan "Verin Zavallılara" şiiri³ ve bunun yayınlanmasından uzun bir müddet sonra -12 yıl sonra- uyandırdığı ilginç bir akis üzerinde durmak istiyoruz.

2. BALIKESİR'DE DEPREM

1898, Balıkesir için bir felâket yılı olmuştur. Bu yılın ikinci ayında Balıkesir'de o güne kadar görülmemeyen büyüklükte bir deprem meydana gelir. Bu deprem, Balıkesir'i maddî ve manevî yönden yerle bir eder. Böylesine büyük bir felâket, o günün basımında ve kültür hayatında büyüklüğüyle orantılı derecede yer bulamaz.

Aslen Adanalı olup 1896-1904 yılları arasında Karesi (Balıkesir) Sancağı mutasarrıflığında bulunan ve depremi bütün teferruatlarıyla yaşayan mutasarrıf Ömer Ali Bey'in 'Hatıra Defteri'nde⁴ Balıkesir depremi ve sonrası şöyle anlatılır:

2 Fikret'in depremle ilgili yazdığı bir diğer şiir de "Zelzele" başlığını taşır. "Zelzele" şiiri meşhur 1894 İstanbul depremini konu alır. Fakat, bu şiir "Verin Zavallılara" şiirinde olduğu gibi ana tema olarak depremin anlatıldığı ve tasvir edildiği bir şiir değildir. Bu şiirde, şair, oğluna irade dersi verir. Zelzele, burada hakikatin ve hayatta karşılaşılan güçlüklerin sembolü olur. (Bilgi için bkz: Mehmet Kaplan, **Tevfik Fikret Devir Şahsiyet Eser**, Dergâh Yayınları, İst. 1987, s. 254 ; Özcan Aygün, "Tevfik Fikret'in 'Zelzele' Şiiri Üzerine Bir Tahlil Denemesi", **Trakya Üniversitesi Bilimler Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 1, Ocak 2003, s. 47-54.)

Deprem, 10 Temmuz 1894'te vukua gelir. Haluk 14 Haziran 1895'te doğar. Şairin hayatını değiştirecek olan oğlunun doğumunun, bu büyük depremden hemen sonra olması Fikret'i derinden etkiler. Bu yüzden "Zelzele" şiiri şöyle başlar:

"Binüçyüzondu(1894)... Henüz dün bu köhne izbebe sen
misâfir olmuştun,
ki hep sinirli ve hummalı hastalar gibi yer
birden,
için için ve uzun

bir ihtilâc ile çırpındı, kırdı, yıktı..."

(Bilgi için bkz: Fahri Uzun, **Rübâb-ı Şikeste ve Tevfik Fikret'in Bütün Diğer Eserleri**, İnkilâp ve Aka Yayınları, İst. 1973, s. 78-79.)

3 **Servet-i Fünûn**, Yıl: 8, nr. 365, 26 Şubat 1313/1898, s. 4. (Servet-i Fünûn dergisinde yayınlanan bu şiirin hemen altında, Tevfik Fikret'in attığı bir tarih daha vardır ki, bu tarih şiirin yazıldığı zamanı göstermesi açısından önemlidir: **20 Şubat 1313/1898.**)

"... Mehmet Kaplan, bu şiirle Coppee'nin bir şiiri arasında irtibat kurar: "*Verin Zavallılara*, şiirini *Fikret*; Balıkesir zelzelesi felâketi üzerine yazmıştı. Şair bu manzumesinde zelzeleyle harap olmuş bir köyü tasvir ediyor ve vatandaşları:

"... Verin,
Verin şu dullara, yoksul kalan şu eytâma,
Verin eninine gâyet şu bir yığın beşerin!"

diye yardıma çağırır. Coppee'nin de böyle, fakat ayrı bir mevzuda, millî bir felâket karşısında vatandaşları yardıma çağırın bir manzumesi vardır. Coppee, zelzeleyi değil, 1871'de Alman askerleri tarafından yakılan bir köylü kulubesinin acıklı manzarasını tasvir eder." (Bilgi için bkz: **Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser**, Dergâh Yayınları, İst. 1987, s. 145.)

4 Ömer Ali Bey'in "Hâtıra Defteri", **Balıkesir İl Halk Kütüphanesi Yazmalar Bölümü**, No. 739.

“17 Kanunsani(Ocak) 1313/1898 Cumartesi günü saat 10’da(Akşam ezanına iki saat kala) hükümet dairesinde şiddetli bir deprem oldu. Bütün memurlar hükümetin avlusuna canattı. Deprem, üç-dört dakika sonra şiddetini arttırarak bir daha tekrarladı. Bazı sokak duvarlarındaki çöküntüler ve kısmen büyük olan binaların duvarlarındaki yarıklar, bu ikinci depremde görülmeye başladı.

O sırada, Fatma Kadın Hamamı yıkıldı. (Altıeylül İlkokulu’nun önündeki çocuk bahçesinin bulunduğu yerdeydi) Dış kubbe altında bir hayli kadın kaldığı söylendi. Derhal oraya gittim. Hamamın külhan tarafından bir delik açtırdım. Açılan bu delikten yirmi yedi kadın kurtarıldı.

İnsanlar âilelerinin durumunu öğrenmek üzere evlerine dağıldılar. Ben kulunuz da evime vardığım sırada, akşamın saat onbir buçuğunda(akşam ezanına yarım saat kala) korkunç bir yeraltı patlamasıyla deprem, daha şiddetli olarak tekrarladı. Memleketin en büyük ve sağlam binaları dahi çöktü. Büyük küçük bütün ahâli feryâd ederek sokaklara döküldü.

İşte bu sırada memleketin içinde bulunan evcil hayvanlar yerlerinden boşanıp, insanlarla beraber toz duman içerisinde sokaklara döküldü. Büyük küçük, sakat, hasta bütün halk imdat! iniltileriyle yıkıntılar arasından açıklara koştu. Kimisinin yaralı, kimisinin yıkıntılar altında belirsiz oluşu(nun), insan(ların) hisleri üzerinde korkunç etkiler yaptığı görüldü. Birbirini izleyen yer sarsıntıları, ilk şiddetini kaybettikten sonra yaklaşık her saat başında korkunç patlamalarla devam etti. Bir hafta sonra, yani aynı günde tekrarlanan şiddetli sarsıntı, son ayakta kalan binalar ile, ova köylerinde pek çok yıkıntıya sebep oldu.”

Depremi halk üzerinde uyandırdığı menfi etkileri hafifletmek için mutasarrıf Ömer Ali Bey tarafından bazı tedbirler alınır: Hapishane boşaltılır ve gerekli önlemler alınır, her taraf karla örtülü olduğundan halkı soğuktan korumak için öbek öbek ateşler yakılır, kurtarma çalışmalarının düzenli yürümesi için gerekenler yapılır, tam olarak yıkılmamış fırınlardan ekmeğin ihtiyacı karşılanır ve yaralılar tedavi edilir, iletişim sağlanır ve yakın kazalardan yardım istenir, tutuklular için hızlı bir şekilde barakalar yapılır, yıkılan cephanelikten çıkarılan silahlar Yıldız Sarayı’nın da isteği üzerine derhal bir baraka içinde muhafaza altına alınır ve son olarak hükümet dairelerindeki evrak İdâdî Mektebi’nin altındaki daireye sevk edilir.

Mutasarrıf, çok çalışkan ve zeki bir insandır. Şehirdeki binaların, sokakların ve halkın genel durumlarının plânlı bir tespitini yaptıktan sonra, adeta

Balıkesir’i yeniden imar eder.⁵ Bu olağanüstü gayretleri karşılaksız

5 Balıkesir, deprem ve Mutasarrıf Ömer Ali Bey ile ilgili bütün bilgiler için bkz: (Muharrem Eren, **Mutasarrıf Ömer Ali Bey**(Balıkesir’i Yeniden İnşâ ve İmâr Eden, Hamidiye -İl Halk- Kütüphanesinin Kurucusu ve Sahibi), Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları, İst. 1993, 245 s.)

kalmaz. Balıkesirli Şair Helvacızâde Muharrem Hasbî⁶, Mutasarrıf Ömer Ali Bey'e –otuz bir beyitlik- bir teşekkür manzumesi yazar:

“.....
Bilenler Balıkesir'in hâl-i bî-sâmanını sâbık
Görünce şimdiki umrânın elbette olur hayrân
Harîk u zelzele-âsâ kazâ-yı nâgehâniden
Vatan olmuştu bir vîrânezâr u zulmet ü ahzân
Yed-i müşkil-küşâ-yı himmeti bir ân-ı cüz'îde
Zehî hayret ki kıldı sû-be-sû reşk-âver-i büldân
Zalâm-âbâd-ı dehşet-âşiyân olmuş idi şimdi
Çerâğ-ı rûşeni her tâk u bâbında fûrug-efşân
Vatan ağlardı zahm-ı hûn-efşân-ı âteşininden
Ona mâû'l hayât-ı lûtfu oldu fâizü'l umrân
O rütbe eyledi ibzâl-i sa'y ü sarf-ı himmet kim
Bu gün âsârı el-hak hayre-sâz-ı dîde-i im'ân
Hamîdî caddesi eyler lisân-ı hâl ile dâim
Ulüvv-i rütbe-i fikr ü veliyyü'l i'lân
Sezâdır olsa ol mâh-ı sipihr-i fazl ü iclâlin
Hükûmet pîşgâhı nâme-i âsârına unvân
.....(29 Zilkade 1317/31 Mart 1900)”

Aynı şair, mutasarrıf Ömer Ali Bey'in yaptırdığı bu günkü Balıkesir İl Halk Kütüphanesine (Hamîdiye Kütüphanesi) de bir tarih düşürür. Bu tarih, sekiz beyitten oluşmakta olup biz son beytini buraya alıyoruz:

“Dıraşân oldu Hasbî hâmeden gevher gibi târih
Yapıldı lûtf-ı Hak'la tâlibîne bu kütüphanê”(1318/1900)⁷

3. DEPREM'İN İSTANBUL'A YANSIMASI

Balıkesir'deki bu deprem kısa zamanda İstanbul'da da aksini bulmuştur. Hemen hemen bütün gazetelerde yer alan bu haberleri, tam koleksiyonuna ulaşabildiğimiz “Sabah” gazetesinden takip edeceğiz.⁸ Bu gazetede ilk

haber depremden dört gün sonra “Tebliğât-ı Resmîye” başlığı altında yayımlanır. “Cenâb-ı Hak kâffe-i memâlik-i mahrûsa-i şâhâneyi cemî âfât-ı kevnîyyeden masûn buyursun. Balıkesir ile civârında bu kerre harekât-ı arzîyye-i şedîde vukûiyle ahâlden bazılarının musâb ve hâneleri münhedim

6 M.Kayahan Özgül, **Helvacı-zâde Muharrem Hasbî -Hayatı ve Eserleri-**, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yay., Ank 1998, s. 38-41.

7 a.g.e., s. 83-84. (Bu tarih, şiirin son mısrasına düşürülmüş mücevher bir tarihtir.)

8 Deprem vuku bulması ve kamuoyuna aksi ile ilgili daha geniş bilgi için bkz: (Nesimi Yazıcı, **Ocak 1898 Balıkesir Depremi ve Sonrası**, Bulak Yayınları, Ankara 2003, 194 s.)

ve harâb olduğu...” ifadeleriyle başlayan resmî yazıda deprem ve depremin yaptığı ziyat ile alınan tedbirler hakkında bilgiler verilir. Yazının devamında Balıkesir’e, iaşe yardımının yapıldığı, yıkılan binaların inşasıyla birlikte insanların geçici olarak kalmalarına imkan hazırlayan barakaların kurulmaya başlandığı, yaralanmış medrese ve mekteplerin keşiflerinin devam ettiği ve bunların bir an önce tamirine başlanacağı, buraya İstanbul’dan bir heyet ve bununla birlikte maddî yardımlar gönderildiği belirtilmektedir.⁹

Depremle ilgili gazete haberlerine bir sonraki gün de devam edilmekte ve Balıkesir’de meydana gelen tahribat hakkında bilgiler verilmektedir. Bu haberde, şehirdeki bir çok binanın hasarlı olduğu ve yirmi kadar ölünün bulunduğu bildirilir. Mutasarrıf Ömer Ali Bey’den de bahsedilen bu yazıda, bu şahsın ayağından hafif şekilde yaralandığı da belirtilir. Ayrıca bu haberde depremin İzmir’de de şiddetli bir şekilde hissedildiğine yer verilir.¹⁰

Gazetenin bir sonraki günkü sayısında, Balıkesir depreminde yaralananlar ve yardıma muhtaç duruma düşenler için belediyece teşkil edilen bir “iâne komisyonu”nun kurulduğunu öğreniyoruz. Haberin hemen altında âfetzedelere yardımda bulunan insanların listesine rastlıyoruz. İlk plânda buraya başta belediye başkanı olmak üzere 22 kişi veya kurumun yardım ettiğini görüyoruz.¹¹ Aynı gün, daha önce Balıkesir’e gönderilen ve içlerinde Padişahın yaverlerinden Vehbî Paşa’nın da bulunduğu heyetin buraya vardığı haberine de yer verilir. Bunların İstanbul’a gönderdiği telgrafta insanlara yiyecek yardımı yapıldığı, barakaların hızla inşa edildiği ve yaralılara yardım edildiği de bildirilir.¹² Yine aynı gün, bir gün önce kısa olarak geçilen İzmir’deki sarsıntıya da genişçe yer verilir ve bu sarsıntının Çanakkale’den de hissedildiği belirtilir.¹³

Bazen kısa kısa da olsa Balıkesir depremi bu gazeteye haber olmaya devam etmektedir. Bir sonraki günün başlığı ise; “Balıkesir Hareket-i Arzi”dir. Yazılarda hemen hemen aynı haberler tekrarlanır. Bu yazıda da; depremin halkta uyandırdığı korkuyu tasvir etmenin mümkün olmadığı, şehrin yüzde yetmişinin yıkıldığı belirtilir. Yine bu haberden öğrendiğimize göre, Zihni Paşa cami ve hamamı ile Fatma Kadın cami ve hamamı da yıkılmıştır.¹⁴

Bu gazetede depremle ilgili son haberlere 7 Şubat 1898 tarihinde rastlarız. “Balıkesir Hareket-i Arzi” başlıklı küçük bir haberde bu şehirdeki

sallantıların hafif hafif hâlâ devam ettiği belirtilir.¹⁵ Aynı gün bu depremi teferruatıyla anlatan “Balıkesir Muhabir-i Mahsûsamızdan Mektup” başlıklı bir yazıya daha rastlarız. Bu mektup da diğer yazılar gibi, Allah’ın bir daha böyle felâketi bize göstermemesi temennisiyle başlar. Mektupta herkesin

9 **Sabah**, nr. 2945, 21 Kanunusani 1313/2 Şubat 1898, s. 1. (sütun 3-4’te)

10 Başlıksız, **Sabah**, nr. 2946, 22 Kanunusani 1313/3 Şubat 1898, s. 1-2. (sütun 3’te)

11 Başlıksız, **Sabah**, nr. 2947, 23 Kanunusani 1313/4 Şubat 1898, s. 1. (sütun 2’de)

12 Başlıksız, **Sabah**, nr. 2947, 23 Kanunusani 1313/4 Şubat 1898, s.1. (sütun 4’te)

13 Hareket-i Arz, **Sabah**, nr. 2947, 23 Kanunusani 1313/4 Şubat 1898, s. 1. (sütun 3’te)

14 **Sabah**, nr. 2948, 24 Kanunusani 1313/5 Şubat 1898, s. 1. (sütun 5-6’da)

15 **Sabah**, nr. 2950, 26 Kanunusani 1313/7 Şubat 1898, s. 2 (sütun 1-2’de)

işinde gücünde olduğu bir sırada meydana gelen birinci depremden sonra, bundan daha şiddetli ikinci bir depremin olduğu ve bu esnada Fatma Kadın Hamamı ile civarındaki bir çok binanın yıkıldığı, mutasarrıf Ömer Ali Bey'in de bulunduğu bir grubun yardım için buraya gittiği belirtilir:

Mektubu şöyle özetleyebiliriz:

-Şehirdeki altı hamamdan bir kısmı tamamen bir kısmı ise bir miktar yıkılmış olup, yirmi dört caminin minaresi tamamen harap olmuş, bir kısmının da kubbe ve duvarları çökmüştür.

-Hükûmet dairelerinin dördü girilmez hâle gelmiştir. Postahane kısmen, cezaevi tamamen yıkılmıştır.

-Şehirdeki binaların yüzde sekseni hasar görmüş ve geri kalanları da tamire muhtaç bir hâl almıştır.

-Halkı soğuklardan korumak için barakaların yapımına başlanmış ve bunun için de şehirdeki kereste mağazaları derhâl açtırılmıştır.

-Bütün bunlar yapılırken mutasarrıf Ömer Ali Bey büyük bir gayret göstermiş ve elinden geleni lâıyıkıyla yapmıştır.

Bir sayfayı bütünüyle dolduran mektupta, ayrıca, İstanbul'dan buraya gelen heyete ve heyetin yaptıklarına da yer verilmektedir.¹⁶

Mutasarrıf Ömer Ali Bey'in hâtıralarıyla, İstanbul basınına yansıyan bu haberlerin birbirleriyle örtüşmesi çok güzel ve anlamlıdır. Bununla birlikte, hemen hemen her yazıda ve haberde kendisinden övgüyle söz edilen mutasarrıf Ömer Ali Bey, o devrin, başarılı bir devlet adamı olarak dikkatimizi çekmektedir. Böylesine başarılı bir insanın Balıkesir'in tarihinde yaşadığı en büyük felâkette burada mutasarrıf olarak bulunması, depremin açtığı yaralarının çok kısa bir sürede kapatılmasının baş sebebidir.

4. TEVFİK FİKRET VE “VERİN ZAVALLILARA”

Balıkesir depremi, Türk edebiyatındaki en güzel aksini Tevfik

Fikret'in “Verin Zavallılara” şiirinde bulur.¹⁷ Fikret, depremi o kadar

16 *Sabah*, nr. 2950, 26 Kanunusani 1313/7 Şubat 1898, s. 2.

17 Türk edebiyatında en çok tesir bırakan depremlerden birisi de, 27 Aralık 1939'da sabaha karşı Erzincan'da meydana gelen depremdir. Bu depremlerle ilgili en güzel şiirlerden birini Mustafa Seyit Sutüven, “Erizgan”, (*Bütün Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İst. 1976, s. 164-165.) başlığıyla yazmıştır.

“İleriye, geriye

güzel tasvir eder ki, onu adeta bu gün bize bir kere daha yaşatır. Bu “şiiirdeki hâkim duygu, ıztırap ve sefalettir. Buna karşı şairin istediği sadece merhamet ve yardımdan ibarettir.”¹⁸ Tevfik Fikret’in bu şiiiri Servet-i Fünûn’da yayınlamasından altı gün önce yazılmıştır.

Verin Zavallılara

-Balıkesir Musâbîni İçin-

Harâb-ı zelzele bir köy... Şu yanda, bir çatının
Çürük direkleri dehşetle fırlamış; öteden
Çamur yığıntısı şeklinde bir zemîn katının
Yıkık temelleri manzûr; uzakta bir mesken
Zemîne doğru eğilmiş, heman sukût edecek;
Önünde bir kadın... Of, artık istemem görmek!
Bu levha kalbimi tahrîk içinse, kâfidir;
Tasavvur eyleyemem bir yürek; velev münkir,
Velev haşîn ü mülevves ki böyle bir hâli
Görüp de sızlamasın... Şimdi siz bu timsâli
Bu levh-i mâtemi her türlü dehşetiyle alın,
Bu muhterem vatanın bir kenar-ı bâridine;
Bütün o manzara-i cân-şikâfî bir de kalın
Ridâ-yı berf ile örtün ki titresin de yine
-içinde saklayarak sûzîş-i felâketini-
yabancı gözlere göstermesin sefâletini...
Nasıl tahammül eder sonra karşısında bunun,
Bunun, bu sahne-i pür-ye’s ü girye-meşhûnun
Biraz hamîyyet ü rikkatle sızlayan dil-i pâk?
Derin, inilti çarpıntılarla sîne-i hâk
Teessüratını söyler bu levh-i âlâma;
Sizin de kalbiniz elbet acır, değil mi? Verin,
Verin şu dullara, yoksul kalan şu eytâma,
Verin enînine gayet, şu bir yığın beşerin!

20 Şubat 1313/1898

Bu şiiiri bugünkü dile şöyle aktarabiliriz:

“Zelzeleden harap olmuş bir köy... Şu yanda bir çatının çürük direkleri dehşetle fırlamış, öteki tarafta ise, çamur yığıntısı şeklinde bir zemin katının yıkık temelleri görünüyor; uzakta bir ev yere doğru çökmüş,

Sağa, sola sallandı;
İnsanlar öldü,
Toprak canlandı;...”

Yukarıdaki parça, Erzincan depremini anlatan bu şiiirden alınmıştır. Şair, *depremin depreşmesini*, gramer kategorileri bakımından birbirine çok yakın kelimeler kullanmak suretiyle –ki bu kullanımı bir nevi *tekrar* saymak mümkündür- depremin ritmini duyuracak bir tarzda vermeyi denemiştir. (Bilgi için bkz: Saadetin Yıldız, “Mustafa Seyit Sutüven’in Şiiirlerinde Ahenk Unsurları”, **I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, Balıkesir Üniversitesi Yayınları No: 0012, Balıkesir 1999, s. 275-276.) (Ayrıca bilgi için bkz: **Destanlarla Erzincan**, Hazırlayanlar: Bekir Sami Özsoy, Namık Aslan, Bayram Durbilmez, Erciyes Üniv. Yayınları, Kayseri 1992, 245 s.)

18 Mehmet Kaplan, **Tevfik Fikret Devir Şahsiyet Eser**, Dergâh Yayınları, İst. 1987, s. 254.

neredeysse yıkılacak; onun önünde de bir kadın... Of, artık bütün bunları görmek istemem...

Bu görüntü kalbimin sızlaması içinse yeterlidir; inkarcı, katı ve hatta kirli bile olsa, böyle bir hâli görüp de üzülmecek bir yürek düşünemem, bu mümkün değildir.

Şimdi siz bu örneği, böyle bir matem levhasını her türlü dehşetiyle alın, şu muhterem vatanın soğuk bir kenarına, onun o yürekler parçalayıcı manzarasını sonra *-kalın bir kış örtüsüyle örtün ki orada titresin-* de gene *-felâketin bütün acılarını içinde saklayarak-* yabancı gözlerle sefâletini göstermesin. Bu çok ümitsiz ve göz yaşartan sahne karşısında biraz millî şeref, incelik ve hassasiyet taşıyan temiz kalpler bu duruma nasıl tahammül ederler.

Toprağın sinesi derin ve iniltili çarpıntılarla, bu elemelerle dolu tabloya üzüntülerini bildirir, bu duruma sizin de kalbiniz acır değil mi? Öyleyse verin, şu dullara, şu yoksul kalan yetimlere yardım edin. Şu bir yığın insanın acıklı hâlini görün ve yardım edin.”

Tevfik Fikret şiirine mekân olarak bir köyü seçmiştir. Bu köyde ilk olarak gözümüze çarpan yıkılmak üzere olan evler ve bunların önündeki çaresiz bir kadındır. Bu küçük bir levhadır, ama insanı üzme ve derinden etkilemek için yeterlidir. Hatta bu levha kötü ve kirli kalpleri bile etkileyecek kadar fecidir. Bütün bunlara bir de kışın karını ve soğuşunu eklediğimizde hadisenin büyüklüğü kendiliğinden ortaya çıkar. Bu noktada Fikret şairâne bir ifade ile zeminin üstündeki karı, felâketin acılarını saklamaya çalışan beyaz bir örtüye benzetir. Bir başka güzel söyleyiş de, peş peşe gelen yer sarsıntılarını(yani bu günün ifadesiyle artçı depremleri) şairin, toprağın sinesinin, bu elemeler levhasına üzüntülerini bildirmesi olarak yorumlamasıdır.

Toprağın bile etkilenip sık sık üzüntüsünü ifşa ettiği bu levhaya elbette insanlar da acıyacak; dullara, çaresiz yetimlere ve burada zor durumda bulunan bütün insanlara yardım edeceklerdir.¹⁹

5. TÜRKİSTAN’DA DEPREM VE TEVFİK FİKRET’E SİTEM

1908-1912 yılları arasında yayımlanan *Sırat-ı Müstakim* dergisi, bütün İslâm alemini kuşatan bir yayın politikası takip etmiştir. Bu ilgi alanına Türk dünyası da dahildir. 4-5 Kanunusani 1326/1910 tarihinde, Türkistan’da meydana gelen zelzele bütün yönleriyle bu dergide, geniş bir yer bulmuştur.²⁰ Bu noktada, öncelikle, Türkistan’daki depremin *Sırat-ı*

¹⁹ Bu şuur Fikret’in “natüralist” şiirleri içinde değerlendirilebilir. (Bilgi için bkz: Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Tevfik Fikret*, Kitabevi Yayınları, İst. 2005, s. 76.)

²⁰ “4-5 Kanunusani”de vukua gelen zelzeleleri, Rusya’dan gelen gazeteler müthiş bir surette

Müstakim'e yansıması ve bunun yanında, devrin önde gelen şairlerinden Tevfik Fikret'in bu konuya ilgisiz kalmasının tenkit edilmesi bahsi üzerinde durmak istiyoruz.

Depremi meydana gelmesinden 9 gün sonra, *Sırat-ı Müstakim* sayfalarında, "Türkistan'da Sefalet" başlığıyla depremle ilgili şöyle bir habere rastlamaktayız:

"Geçen 1910 senesi Rusya Müslümanları nezdinde (Sâl-ı dehşet ve felâket) diye yâd edilecektir. Son altı ay zarfında bîçâre Müslümanların başına felâket yağdı durdu: Veba âfet-i müdhîşesini mekteplerin seddi gibi bir musibet takip etti; sonra Asya-yı Vustadaki Müslümanların emlâkı ellerinden alındı. Buhara Emiri Abdülahad Han irtihal etti. Türkistan'da zelzele hitam bulmadı, hâlbuki şimdi yeniden zelzelât vukuundan havf ü endişe edilmektedir." Yazının devamında, Türkistan'daki bu zelzelenin bugüne kadar Rusya'daki depremlerin en büyüğü olduğu ve altı gün devam ettiği, iki bin beş yüz kişinin ise ne olduğunun bilinmediği de belirtilir. Türkistan halkı bu depremde canının yanında malını da kaybetmiş, eksi 25-30 derece soğukla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Açlık tehlikesi kapıda beklemektedir ve Rusya hükümeti ile Rusya'da yaşayan Müslümanların yardımları bu felâketin açtığı yaraları sarma konusunda yetersizdir.²¹

Sırat-ı Müstakim bu mektubun tercümesinin hemen altında, Osmanlılar içinde (İstanbul'da) bu konuya ilk ilgiyi, *Beşiktaş'ta bir Müslüman mektebi muallimlerinden hamiyetli bir zatın* gösterdiğini yazar ve Türkistan'daki Müslümanlara bir îâne defteri açma bahsini şöyle ele alır:

"... Biz *Sırat* namına bugünden itibaren bir defter açarak cem-i ianata başlıyoruz. Karilerimizin kemâl-i tehâlükle muavenete şitap edeceklerine emniyetimiz berkemâldir. Toplanan mebalîğın muhafazası için (Emniyet Sandığı) ile görüştük. (Asya-yı Vusta Felâketzedegani) namına orada muhafaza edilecektir."²²

Derginin bu nüshasından itibaren Türkistan'daki zelzele felâketine yardım edenler ve bunların yaptıkları yardımların miktarı *Sırat-ı*

Müstakim'in son sayfalarında duyurulur, halk yardıma teşvik edilir.²³

tasvir eylemektedirler." ("Asya-yı Vusta Felâketzedegani", S.M, nr. 126, 20 Kanunusani 1326/1910, s. 368.)

21 S.M, nr. 125, 13 Kanunusani 1326/1910, s. 351.

22 "Türkistan'da Sefalet", S.M, nr. 125, 13 Kanunusani 1326/1910, s. 356.

23 *Sırat-ı Müstakim*'deki bu yazılar birtanesi hariç ("Türkistan Felâketzedegani'na Osmanlı Müslümanlarının Muaveneti", S.M, nr. 129, 10 Şubatı 1326/1910, s. 414-416.) "Asya-yı Vusta Felâketzedegani İâne Defteri" başlığını taşımaktadır. Bu yazıların, kronolojik sırası şöyledir: (nr. 125, 13 Kanunusani 1326/1910, s. 352.; nr. 126, 20 Kanunusani 1326/1910, s. 368.; nr. 127, 27 Kanunusani 1326/1910, s. 384.; nr. 128, 3 Şubatı 1326/1910, s. 400.; nr. 129, 10 Şubatı 1326/1910, s. 414-416.; nr. 130, 17 Şubat 1326/1910, s. 432.; nr. 131, 24 Şubat 1326/1910, s. 16.; nr. 132, 3 Mart 1326/1910, s. 32.; nr. 136, 31 Mart 1326/1910, s. 96.; nr. 137, 7 Nisan 1326/1910, s. 112.; nr. 139, 21 Nisan 1327/1911, s. 144.; nr. 143, 19 Mayıs 1327/1911, s. 208.)

Bizim burada, asıl üzerinde durmak istediğimiz *Sırat-ı Müstakim*'in; "... Bir de konferans tertibini düşündük. Gerek muharrirlerimizden gerek sâir hutebâ-yı kirâm tarafından bu konferansa iştirak olunacaktır. Konferans tertibatını hafta içinde yevmî gazetelerle ayrıca ilân edeceğiz."²⁴ şeklinde duyurduğu ve Akçuraoğlu Yusuf Bey'in²⁵ **Asya-yı Vusta Felâketzedeganı Menfaatine**²⁶ verdiği konferanstır.

Konferans, 1 Şubatı 1326/1910 tarihinde, Direklerarası Şark Tiyatrosu'nda, "Kırım Talebe Cemiyeti"nin organizasyonu ile verilir ve iki gün sonra, *Sırat-ı Müstakim*'e iktibas edilir.²⁷ Konferans, daha sonra kitap olarak da yayınlanacaktır.²⁸ Bu konferansta, "*Direklerarası Şark Tiyatro Salonu*" dolmaz. Bu durumu, konferansta söz alan *Hikmet* gazetesi yazarlarından Şehbenderzade Hilmi üzüntüyle karşıladığını söyler. Konferansta sırasıyla; Meclis-i Mebusân azalarından Mustafa Asım Efendi, Darümuallimin müdürü Satı Beyefendi, Hilmi Bey, Muallim Vahyî Bey ile *Sırat-ı Müstakim* yazarlarından Akçuraoğlu Yusuf Bey söz alırlar. Bu konferansta yapılan konuşmaların yanında, küçük bir çocuğun kalpağı ile Gürcü asilzâdelerinden Hasan Ali Bey'in saltanatının varisi Yusuf İzzeddin Hazretleri tarafından hediye edilen bir saat müzayedeye konulmuştur. Bütün bu konuşmaların ve müzayedenin amacı, Türk kamuoyunun dikkatini bu felâkete çekmektir.

Açış mahiyetindeki bu konuşmalardan sonra, Akçuraoğlu Yusuf Bey konuşmasına başlar. Akçuraoğlu, Osmanlı Türklerinin bu zelzeleye karşı takındıkları tavrı şöyle ifade eder:

"... Türkistan zelzelesi vukua geleli bir buçuk ay oldu. Gündelik gazeteler garba ait bir sürü lüzumsuz telgrafnâmeler arasında şehir isimleri yanlış yazıldığı hâlde bu zelzeleye dair gayet muhtasar ve karışık malumat verdiler. Bu gazetelerin hemen hiç birisi felâketzede kıtanın Müslüman ve Türklerle meskûn olduğunu izaha lüzum görmediler. Zelzele hakkında mufassal malumat verip afetzedeganın Müslüman ve Türk olduğunu ilk o gece ihtar eden Karşıyakalı bir ecnebi gazetesi, Osmanişer Lu(o)id oldu. Söylemeye bile hacet yoktur ki bu zavallı kardeşlerimize muavenet ve yardımdan bahseden bir gündelik gazete çıkmadı."²⁹ Akçuraoğlu, konuyu geçmişten örneklerle açar ve Türkistan'daki zelzeleye ilk yardım edenlerin, yazımızın başında da belirttiğimiz gibi Beşiktaş'ın küçük bir mektebi, Darüşşafaka talebesi ve Berlin'de tahsil ile meşgul zabitler olduğunu söyler.

24 "Türkistan'da Sefalet", *S.M.*, nr. 125, 13 Kanunusani 1326/1910, s. 356.

25 Bilgi çini bkz: (Ahmet Temir, **Yusuf Akçura**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997, 108 s. ; François Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura(1896-1935)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İst. 1999, 226 s.)

26 *S.M.*, nr. 128, 3 Şubatı 1326/1910, s. 397-400.

27 *S.M.*, nr. 128, 3 Şubatı 1326/1910, s. 397-400.

28 Bu konferanslar, daha sonra *Kırım Talebe Cemiyeti* tarafından kitap olarak neşredilmiştir: (Mustafa Asım-Yusuf Akçura-Ahmet Hilmi Şehbenderzâde-Mustafa Satı, **Türkistan Felâketzedeganı Menfaatine Olmak Üzere Kırım Talebe Cemiyeti Tarafından Verilen Konferans Zabtı**, İstanbul 1327/1911, 55 s.)

29 a.g.yazı.

Daha sonra, bir îâne komisyonunun kurulmasının memnuniyet verici bir hadise olduğunu söyleyen Akçuraoğlu Yusuf Bey, konuyu İstanbul'un münevverleri, gazetecileri, şair ve yazarlarına getirir ve şöyle der:

“... İtiraf etmeliyiz ki şimdiye kadar İstanbul'un ehl-i kalemi, gazetecileri, muharrirleri, üdebâ ve şuarâsı hâsılı İstanbul cemiyetinin efkar-ı münevvere eshâbı denilen kısmı bu îâneye hemen hemen bîgâne kaldı.”³⁰

Akçuraoğlu, İstanbul'da kalem oynatan aydınların öteden beri şarka karşı kayıtsız olduğunu söyler ve bu kayıtsızlığın sebebinin; bu aydın zümresini yetiştiren mekteplerin İslâm memleketlerini tanıtmaya gerekli önemi vermemeleri olduğunu vurgular. Bunun dışında, aydınların şark ve İslâm âlemiyle ilgilenmekten adeta utanmaları, gözlerinin daima garba çevrili olması ve kendilerini Avrupa medeniyeti dairesi içinde tutmak istemeleri ile şarka eğilirse kendilerine; “Avrupalıların siz siyasetle ilgileniyorsunuz” denmesinden duyulan korkunun da bu durumun sebeplerinden olduğunu söyler ve konuyu Yunan mitolojisinden bir örnekle şöyle açar:

“... Efendiler, hâtırıma Yunan esatirinden bir hikâye geliyor: Yunan müşriklerinin mabudlarından bir dev zemine ayak bastıkça kuvvet alır, artık yenilmez olurmuş. Bizim zeminimiz zemin-i şarktır. Bizim şarkla münasebetimiz arttıkça, biz şarka dayandıkça yenilmez oluruz.”³¹

Akçuraoğlu Yusuf Bey, bütün bu söylediklerinden sonra sözü şair ve sanatkârlığa getirir ve şiir sanatının insanı etkilemedeki rolüne değinir:

“... Efendiler, hayatımda en ziyade şair, sanatkar olmadığımı teessüf ettiğim günlerden birisi şüphesiz bu gündür. Eğer sözün tesir-i sehârânesini samilerimde gösterebilseydim, şimdi sözlerimle sizin kalplerinizin en nazik tellerine dokunur, binlerce fersah uzaklarda şimalin soğuk karları üstünde, evsiz, barksız, aç, cerihadâr ana babalarımı, kardeşlerini kaybetmiş zavallı dindaş ve kan kardeşlerimizin hayatını tasvir eder, öyle müessir, feci levhalar çizirdim ki siz onları adeta görür, duyar, yed-i şefkat ve merhametinizi, samimî ve sıcak aguş-ı uhuvvetinizi onlara açardınız.”³²

Akçuraoğlu'nun bu sözleri, bahsin Tevfik Fikret'e geleceğinin bir işaretidir. Şair olmadığına üzüldüğü kadar, Osmanlı şairlerinin bu konuya eğilmemelerine müteessif olduğunu söyleyen yazar, şairlerden, “... bilmem ne vakit o bitmez tükenmez kadın aşkından, biraz kaba söyleyeyim, kadın etekliği yanından kurtulup daha başka yüksek mevzulara teâlî edeceklerini” sorar ve sözü Fikret'e ve Fikret'in de bu felâkete yabancı kalması bahsine getirir:

“... Ben henüz genç iken, gençliğimin saf ve temiz yüreğiyle o müessir

30 a.g.yazı.

31 a.g.yazı.

32 a.g.yazı.

mısraları ağlaya ağlaya bir çok defalar tekrar etmiş, adeta ezberlemişim.³³ O zamanın genç vicdanları “*Verin Zavallılara*” emriyle şefkat ve merhamete koşmuşlardı. Şimdi Türklüğün beşiği bir felâket-i azime ile parçalanır da neden o şairin büyük kalbi feryad etmiyor. “Şikeste” dediği “Rübab”ının kalpleri nûr-ı hayra sevk eden sesleri bugün işitilmeyecek olursa ne vakit işitilecek?”³⁴

Akçuraoğlu, yazısının son paragrafını tamamen Tevfik Fikret’e siteme ayırır ve bu büyük sanatkarın Türkistan felâketiyle ilgili bir şiir yazarak okuyucularını etkilemesini ve yardıma sevketmesini ister:

“... Şairler bu bizim cıvıldaştığımız ovalara inemezler. Lâkin Osmanlıların o büyük şairi *Hisar*’ın romantik bayırlarına ilişmiş fildişi yuvasından da müessir nagamatını hassas kalplere infaz edebilir. Ben daha hep o büyük Türk şairinden bir ikinci “*Verin Zavallılara!*” bekliyorum. Bana öyle geliyor ki pek yakında o kalb-i müşfik “Sis”ten sıyrılmış sandığı İstanbul’a, yalnız İstanbul’a değil, bütün alicenap vatanına, o mecrûh ve natüvan anamız Türkistan’ın fecî levhalarını tasvir edecek ve yine nidâ eyleyecek:

Sizin de kalbiniz elbette acır, değil mi? Verin,

Verin şu dullara, yoksul kalan şu eytâma”³⁵

Arzuyla sitemin birbirine karıştığı bu mısralarla Akçuraoğlu Yusuf Bey’in konferansı biter. Fikret’e tesir etmeyen bu sözler memleketin diğer genç şairlerini etkiler ve onları Türkistan’daki deprem için şiir yazmaya sevkeder.

Türkistan’daki depremle ilgili olarak yayımlanan ilk şiir, İzzet Ulvi’nin Tanin gazetesinde yayınladığı ve Sırat-ı Müstakim’in iktibas ettiği “*İlk Yurt*” başlığını taşıyan şiirdir. Bu şiirin hemen üstünde Sırat-ı Müstakim’in Tevfik Fikret’e şöyle bir sitemi vardır:

“ ‘Rübab-ı Şikeste’ nin mecrûh anamız Türkistan’ı acıyarak inleyen sesi, simah-ı müterakkıbımıza henüz gelip erişmedi. Lâkin genç bir şairimiz İzzet Ulvi Bey bazılarınca artık geçmişlerden madud o büyük sanatkarın eksikliğini dolduruyor...”³⁶

Daha sonra İshak Rafet’in, “*Türkistan*” başlıklı ve altında, (13 Şubat 1326/1910) tarihi bulunan şiiri Sırat-ı Müstakim sayfalarında yer alır.³⁷

Sırat-ı Müstakim’de bu konuda son olarak şiirlerine rastladığımız şairler

33 “Akçuraoğlu Yusuf Bey 1876 yılında doğduğuna göre, Balıkesir’de deprem olduğunda henüz 22 yaşındadır.” (Bilgi için bkz: Nuri Yüce, “Akçura Yusuf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, İst. 1989, s. 228-229.)

34 a.g.yazı.

35 a.g.yazı.

36 S.M, nr. 131, 24 Şubat 1326/1910, s. 14.

37 S.M, nr. 133, 10 Mart 1326/1910, s. 39.

yine İshak Rafet ve Tepedelenlizade Kamil'dir. Tepedelenlizade Kamil, "Asya-yı Vusta Felâketideleri" üst başlığı ve "Teavün" başlığıyla, "Eshab-ı hamiyete" ithafen ve bu şiirin hemen altında, İshak Rafet, "Zavallı İhtiyar" başlıklı ve başlığın hemen altında, "Elvâh-ı Sefalet"ten alt başlıklı bir şiir yayımlarlar.³⁸

Sırat-ı Müstakim dergisi sayfalarında, Türkistan'daki zelzeleye hem geniş hem sürekli yer vermiştir. Bu durum, bu derginin bütün İslâm coğrafyasıyla beraber Türk dünyasını da ihmal etmediğini göstermesi açısından önemlidir.³⁹ Ayrıca, Akçuraoğlu'nun Tevfik Fikret için söyledikleri edebiyat tarihimiz açısından önemli olduğu kadar, bu şairin II.Meşrutiyet yıllarında etkisinin devam ettiğini göstermesi bakımından da önemlidir.

6. SONUÇ

17Ağustos ve 12Kasım depremleri geçmişte yaşadığımız, fakat unuttuğumuz bir çok felâketi bir kere daha hatırlamamıza sebep olmuştur. İstanbul'da vuku bulmuş depremleri umumiyetle hatırlamamıza rağmen, taşradakileri unutmuşa benziyoruz. Bu yüzden edebiyat tarihi incelemelerinde, depremle alakalı küçük küçük ayrıntıları bir araya getirmenin, güzel bir bütünlüğü ortaya çıkarabileceğini düşünüyoruz. Devletin başkenti ve kültür merkezi olan İstanbul'un dışına, Tevfik Fikret'in bir şiiriyle olsun dikkati çekmesi, bu açıdan önemlidir. Fikret'in bu şiiri yazmasının temelinde, İstanbul'dan kaçış düşüncesinin de bulunduğunu söyleyebiliriz.

"Zelzele" şiirini ayrı tutarsak, Fikret'in şair hassasiyeti onu sadece "Balıkesir depremi" için şiir yazmaya sevketmiştir. Bundan on iki yıl sonra, Türkistan'da meydana gelen deprem felâketi için Akçuraoğlu Yusuf Bey tarafından Tevfik Fikret'ten, bir şiir yazması istenilince ondan bir cevabın çıkmaması ve bu durumun tenkit edilmesi edebiyat tarihimiz açısından önemli bir anekdotur.

38 S.M, nr. 135, 24 Mart 1326/1910, s. 70.

39 Bu konuda, Orhan Okay'ın söyledikleri bizim ifadelerimizi doğrular niteliktedir: "O yıllarda Sebilürreşad(bu Sırat-ı Müstakim dergisininin 182. sayıdan sonra aldığı isimdir) dergisinde dış Türklerle, bilhassa Rusya Türkleriyle ilgili yazılar, her hangi bir Türkçü derginin bu insanlara gösterdiği ilgiden ve yazılardan çok fazlaydı. Tahmin edemeyeceğiniz kadar fazlaydı. Sebilürreşad dergisi Rusya'ya kadar yayılıyor, oralardan, derginin hemen her sayısına yığınla mektup geliyordu. Şunu söyleyeyim. Sebilürreşad, adı Turancılık olmayan bir Turancılık yapıyordu. Hem de Türkçü dergilerden daha fazla. Daha da tuhaf bir şey söyleyeyim. Aynı yıllarda veya daha sonra Türkçü-Turancı olarak bilinecek olan bazı Rusyalı Türkler Sebilürreşad'a yazı yazıyorlardı. Ahmet Ağaoğlu, İsmail Gasperinski, Yusuf Akçura, Ayaz İshaki gibi. Bunlarla beraber bütün yazı kadrosunun, makalelerinin, Rusya Türkleri üzerinde heyecan verici tesirleri olduğunu, dergiye gelen teşvik mektuplarından anlıyoruz. ("Mehmet Akif'in Milliyetçiliği", **Türk Yurdu**, nr. 45, Cilt. 11, Mayıs 1991 s. 42-46.)

KAYNAKÇA

Akçuraoğlu Yusuf Bey. “Asya-yı Vusta Felâketzedeganı Menfaatine”, S.M, nr. 128, 3 Şubatı 1326/1910, s. 397-400.

“Asya-yı Vusta Felâketzedeganı İane Defteri” başlığını taşıyan yazılar ve bu yazıların, kronolojik sırası şöyledir: (nr. 125, 13 Kanunusani 1326/1910, s. 352.; nr. 126, 20 Kanunusani 1326/1910, s. 368. ; nr. 127, 27 Kanunusani 1326/1910, s. 384. ; nr. 128, 3 Şubatı 1326/1910, s. 400. ; nr. 129, 10 Şubatı 1326/1910, s. 414-416. ; nr. 130, 17 Şubat 1326/1910, s. 432. ; nr. 131, 24 Şubat 1326/1910, s. 16. ; nr. 132, 3 Mart 1326/1910, s. 32. ; nr. 136, 31 Mart 1326/1910, s. 96. ; nr. 137, 7 Nisan 1326/1910, s. 112. ; nr. 139, 21 Nisan 1327/1911, s. 144.; nr. 143, 19 Mayıs 1327/1911, s. 208.)

“Asyâ-yı Vustâ Felâketzedeganı”, S.M, nr. 126, 20 Kanunusani 1326/1910, s. 368.

Aygün, Ö. “Tevfik Fikret’in ‘Zelzele’ Şiiri Üzerine Bir Tahlil Denemesi”, Trakya Üniversitesi Bilimler Araştırmalar Dergisi, Sayı: 1, Ocak 2003, s. 47-54.

“Balıkesir Hareket-i Arzî”, Sabah, nr. 2948, 24 Kanunusani 1313/5 Şubat 1898, s. 1. (sütun 5-6’da)

“Balıkesir Hareket-i Arzî”, Sabah, nr. 2950, 26 Kanunusani 1313/7 Şubat 1898, s. 2.

“Başlıksız”, Sabah, nr. 2946, 22 Kanunusani 1313/3 Şubat 1898, s. 1-2. (sütun 3’te)

“Başlıksız”, Sabah, nr. 2947, 23 Kanunusani 1313/4 Şubat 1898, s. 1. (sütun 2’de)

Bölükbaşı, R. T. (2005). *Tevfik Fikret*, İstanbul: Kitabevi Yayınları

Cogito(Deprem Özel Sayısı), Yapı Kredi Yayınları, Sayı: 20, Güz 1999, 375 s.

Destanlarla Erzincan, Hazırlayanlar: Bekir Sami Özsoy, Namık Aslan, Bayram Durbilmez, Erciyes Üniv. Yayınları, Kayseri 1992, 245 s.

Eren, M. (1993). *Mutasarrıf Ömer Ali Bey (Balıkesir’i Yeniden İnşâ ve İmâr Eden, Hamidiye -İl Halk- Kütüphanesinin Kurucusu ve Sahibi)*, İstanbul: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları

François Georgeon. (1999). *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura(1896-1935)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

İshak Rafet. “Türkistan”, S.M, nr. 133, 10 Mart 1326/1910, s. 39.

İzzet Ulvi. “İlk Yurt”, S.M, nr. 131, 24 Şubat 1326/1910, s. 14.

- Kaplan, M.** (1978). *Tevfik Fikret Devir Şahsiyet Eser*, İstanbul: Dergâh Yayınları
- Mustafa Asım-Yusuf Akçura-Ahmet Hilmi Şebenderzâde-Mustafa Satı, Türkistan Felâketzedegani Menfaatine Olmak Üzere Kırım Talebe Cemiyeti Tarafından Verilen Konferans Zabtı, İstanbul 1327/1911, 55 s.
- Okay, O.** “Mehmet Akif’in Milliyetçiliği”, *Türk Yurdu*, nr. 45, Cilt. 11, Mayıs 1991 s. 42-46.
- Ömer Ali Bey.** “Hâtıra Defteri”, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi Yazmalar Bölümü, No. 739.
- Özgül, M. K.** (1998). *Helvacı-zâde Muharrem Hasbi -Hayatı ve Eserleri-*, Ankara: Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları
- Sağlam, S.** “Türk Tarihinde Depremler ve Edebiyatımıza Akisleri”, *Türk Yurdu* 700. Yılında Osmanlı, Aralık 1999-Ocak 2000, C. 19-20, Sayı: 148-149, s. 238-245.
- Sılay, M.** (1999). *Yüzyılın Depremi*, İstanbul: Birey Yayınları
- Sütüven, M. S.** (1976). *Erizgan (Bütün Şiirleri)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- “Tebligât-ı Resmîye”, Sabah, nr. 2945, 21 Kanunusani 1313/2 Şubat 1898, s. 1. (sütun 3-4’te)
- Tepedelenlizade Kamil. “Asya-yı Vusta Felâketdideleri”, S.M, nr. 135, 24 Mart 1326/1910, s. 70.
- Tevfik Fikret. “Verin Zavallılara”, Servet-i Fünûn, Yıl: 8, nr. 365, 26 Şubat 1313/1898, s. 4
- “Türkistan’da Sefalet”, S.M, nr. 125, 13 Kanunusani 1326/1910, s. 356.
- “Türkistan Felâketzedegani’na Osmanlı Müslümanlarının Muaveneti”, S.M, nr. 129, 10 Şubatısanı 1326/1910, s. 414-416.)
- “Türkistan’da Sefalet”, S.M, nr. 125, 13 Kanunusani 1326/1910, s. 356.
- Uzun, F.** (1973). *Rübâb-ı Şikeste ve Tevfik Fikret’in Bütün Diğer Eserleri*, İstanbul: İnkilâp ve Aka Yayınları
- Temir, A.** (1997). *Yusuf Akçura*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları
- Yazıcı, N.** (2003). *Ocak 1898 Balıkesir Depremi ve Sonrası*, Ankara: Bulak Yayınları
- Yıldız, S.** “Mustafa Seyit Sütüven’in Şiirlerinde Ahenk Unsurları”,

I.Balıkesir Kùltür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Balıkesir
Üniversitesi Yayınları No: 0012, Balıkesir 1999, s. 275-276.

Yüce, N. (1989). “*Akçura Yusuf*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 2, İst.
1989, s. 228-229.